AUT, XLVIII, 2010, p. 10-16

O PERSONALITATE A FILOLOGIEI ROMÂNEŞTI:

PROFESORUL ŞTEFAN MUNTEANU

În acest an, profesorul Ştefan Munteanu sărbătoreşte un dublu jubileu: 90 de ani de viaţă şi 50 de ani de carieră universitară la Facultatea de Litere a Universităţii de Vest din Timişoara.

Prin tot ceea ce a făcut ca dascăl, ca om de cultură şi ca lingvist, Domnia Sa aparţine familiei de mari intelectuali bucovineni, care au devenit repere esenţiale şi perene ale spiritualităţii româneşti.

Condus de un destin prielnic, Profesorul a poposit, de-a lungul vieţii, numai în locuri şi în localităţi cu adâncă rezonanţă în istoria neamului nostru.

A venit pe lume, la 18 aprilie 1920, în comuna Plaiul Cosminului (Cernăuţi), unde şi-a petrecut copilăria; a urmat liceul la Cernăuţi (1934-1940), acolo unde a învăţat M. Eminescu şi a predat Aron Pumnul, şi la Liceul „Ştefan cel Mare" din Suceava (1940-1941), unde a obţinut diploma de bacalaureat; şi-a continuat studiile la Facultatea de Litere şi Filozofie de la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iaşi, unde i-au fost profesori Th. Simenschy, Radu Vulpe şi H. Mihăescu, având şi privilegiul de a frecventa cursurile predate de Iorgu Iordan şi de G. Călinescu, de la care a dobândit nu numai cunoştinţele fundamentale de filologie clasică şi românească, ci şi respectul şi devotamentul savantului faţă de ştiinţă şi al profesorului faţă de menirea de a-i învăţa pe alţii.

Şi-a început cariera didactică la Liceul „E. Hurmuzachi" din Rădăuţi (1945-1946) şi a continuat-o la Alba Iulia, oraş simbol al dorinţei de întregire a neamului, dar şi cetate bine cunoscută a cărţii româneşti, unde, între anii 1946 şi 1960, a dat strălucire onorantului titlu de *profesor* la Liceul „Mihai Viteazul" (în prezent, Colegiul „Horia, Cloşca şi Crişan"), al cărui director a fost între anii 1957 şi 1959. Aici s-a impus ca o personalitate distinctă, care întruchipa idealul de profesor admirat şi respectat de elevi pentru ştiinţa şi pentru vocaţia sa pedagogică, pentru ţinuta impecabilă şi pentru maniera elegantă, dar nu lipsită de fermitate, cu care îşi trata elevii şi colegii, pentru rectitudinea morală şi civică, neatinsă

BDD-A6448 © 2010 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:11 UTC)

de compromisuri într-o vreme când societatea românească trecea prin cea mai dramatică şi dureroasă perioadă din istoria ei. Stau mărturie, în această privinţă, frumoasele evocări făcute de unii dintre foştii săi elevi de la Alba Iulia. Iată numai câteva crâmpeie din aceste emoţionante aduceri-aminte: „Ce s-ar putea spune, fără teama de a uita esenţialul, despre un om cu o înaltă vocaţie pedagogică şi umană, cu o deosebită cultură şi înţelegere a sufletului adolescentin? Un astfel de om a fost (şi este) şi Profesorul Ştefan Munteanu. L-am iubit şi l-am preţuit ca pe un frate mai mare şi îndrăznesc să afirm, cu bucurie, că sentimentul a fost reciproc" (Petru Anghel, în vol. *Chipuri în oglindă*, Alba-Iulia, 1999, p. 91); „Ştefan Munteanu, profesorul, a unit competenţa profesională cu multă ştiinţă de carte dăruită generos învăţăceilor, cu respectul pentru personalitatea fiecăruia..." (Ironim Muntean, *ibidem*, p. 93); „N-a avut poreclă. Cel mult a fost alintat ca „Ştefăniţă vodă", dar numai în vorbirea codificată a elevilor [...] S-a impus mai întîi prin ţinuta sa nobilă, elegantă, îmbrăcat după ultima modă (tocmai pe vremea în care pînă şi cravata trebuia purtată cum-necum „muncitoreşte, tovărăşeşte"), cu un aer nobil, oarecum polonez, uşor literaturizat [...] Ca director, sever şi aspru, „a mai stîrpit ceva din mitocănia generală, care, din nefericire, şi azi este purtată cu ifose pînă şi în Parlament. În schimb, în ciuda ordinelor de la „uteme" de a se interzice accesul elevilor la unele filme sau piese de teatru, deşi ne prindea asupra faptului (avea şi cum, dat fiind că şi el mergea la teatru, nu ca activiştii de la coada vacii), se făcea că nu ne-a observat" (Valentin Taşcu, *Studii literare*, Ed. Clusium, 2002, p. 179-181).

Din 1960, când profesorul Nicolae Apostolescu, întemeietorul Facultăţii de Filologie din Timişoara, i-a propus o catedră universitară, pe care a acceptat-o, cu toate riscurile şi dificultăţile unui nou început, profesorul Ştefan Munteanu şi-a dedicat viaţa şi rosturile de fiecare zi cercetării ştiinţifice şi formării a zeci de generaţii de profesori filologi şi de cercetători ai limbii române. Ca savant cunoscut şi apreciat în lumea filologică românească şi europeană, dar şi în calitate de universitar, de şef de catedră (1969-1985), prorector al Universităţii din Timişoara (1969-1971), conducător de doctoranzi (din 1972), de preşedinte al filialei din Timişoara a Societăţii de Ştiinţe Filologice din România (1973-1981) şi de profesor invitat la Universitatea din Viena (1974-1978), când a ţinut şi numeroase conferinţe pe teme ştiinţifice şi culturale nu numai în capitala Austriei, ci şi la universităţile din Salzburg şi Innsbruck, Domnia Sa a contribuit decisiv la afirmarea şi creşterea prestigiului Facultăţii de Litere din Timişoara, ajunsă astăzi între primele patru facultăţi de profil din ţară.

Devotamentul şi respectul profesorului Ştefan Munteanu faţă de profesie şi de instituţie reies, cu limpezime, şi din pilduitorul elogiu pe care îl face şcolii, în general, şi învăţământului universitar, în special,

BDD-A6448 © 2010 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:11 UTC)

profesorilor şi studenţilor deopotrivă, vocaţiei pedagogice şi cercetării ştiinţifice, bibliotecii în ansamblu şi cărţii îndeosebi, precum şi conlucrării şi stimei colegiale, fără limite de vârstă sau de poziţie în ierarhia universitară, în cuvântul omagial pe care l-a rostit cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la înfiinţarea facultăţii noastre. Cu înţelepciune şi profundă sinceritate, Domnia Sa afirmă că facultatea este „locul unde pasiunea studentului pentru informare şi vocaţia lui pentru cercetare aşteaptă să se întîlnească cu un anumit mod de înţelegere a lucrurilor din partea aceluia căruia i s-a încredinţat îndrumarea celor ce şi-au trăit cu folos cîţiva ani ireversibili din adolescenţa lor în sălile de curs şi în Biblioteca Universităţii. Aceasta presupune colaborarea dintre profesor şi student, dintre profesor şi profesor, sub semnul încrederii, al stimei reciproce şi al bucuriei faţă de succesele comune. [...] A te apleca cu răbdare asupra felului de a lucra al celor din jur, care au nevoie de un cuvînt de apreciere, a căuta să fii alături de colegii tăi prin ceea ce ştii, şi nu mai puţin prin ceea ce nu ştii, pentru a afla de la ei, fără a-ţi simţi vanitatea micşorată şi nici rănită, înseamnă, mi se pare, o virtute faţă de care rămînem mereu datori” (*Omagiu*, în *Studii de literatură română şi comparată*, vol. XXII, 2006, p. 13). Găsim aici un cod exemplar de atitudine şi de conduită universitară, pe care dascălii din învăţământul superior nu-l pot ignora fără să-şi compromită grav calitatea de universitari autentici.

Opera ştiinţifică a profesorului Ştefan Munteanu, caracterizată prin originalitate, rigurozitate şi sobrietate, cuprinde studii de stilistică teoretică şi aplicată, de istorie a limbii române literare, de lexicologie, de gramatică, de cultivarea limbii, de lingvistică generală şi de literatură latină. Acestea constituie substanţa a 14 cărţi de specialitate (patru în colaborare cu colegii de catedră), nouă cursuri universitare multigrafiate (patru în colaborare) şi 174 de studii, articole şi recenzii, publicate în reviste ştiinţifice şi culturale din ţară şi din străinătate, la care se adaugă şi două volume îngrijite. Domnia Sa a mai publicat şi 11 texte literare: schiţe, povestiri, memorialistică şi traduceri.

Cărţile şi studiile domnului Profesor ne dezvăluie o personalitate creatoare complexă, cu mari resurse intelectuale, dăruită cu o sensibilitate ieşită din comun şi cu un rafinat simţ estetic, întemeiat pe o vastă cultură construită, în actualitate, pe un important filon clasic.

Pasionat până la devoţiune de cercetarea limbii literare şi îndeosebi a celei artistice, profesorul Ştefan Munteanu şi-a făcut din studiul expresivităţii, al corectitudinii şi al evoluţiei limbajului artistic şi al limbii culte scopul suprem şi, uneori, exclusiv al vieţii. Eruditul cercetător, înzestrat cu o rară capacitate de pătrundere a semnificaţiei textului poetic şi cu o vigoare intelectuală neobişnuită, şi-a făcut din bibliotecă şi din masa de lucru perimetrul firesc şi preferat al existenţei zilnice, unde a elaborat,

BDD-A6448 © 2010 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:11 UTC)

după retragerea la pensie, nouă cărți şi câteva zeci de studii şi articole, confirmând, încă o dată, aserțiunea că *din ştiință şi din cultură nu se pensionează nimeni.*

Prin studiile sale de stilistică, profesorul Ştefan Munteanu a întemeiat o nouă direcție în cercetarea şi interpretarea textului artistic. Spre deosebire de majoritatea celor care au investigat, mai ales în ultimele decenii, vastul domeniu al comunicării artistice, profesorul Ştefan Munteanu nu s-a lăsat sedus de metodele şi de „modele" trecătoare ale cercetării textului literar. Fără a ignora câştigurile reale ale semioticii, ale neoretoricii sau ale poeticii actuale, Domnia Sa a rămas credincios principiilor fundamentale ale stilisticii tradiționale, pe care le-a întregit cu o viziune personală asupra cercetării stilului. Concepția sa, care se întemeiază pe o largă informație teoretică, ale cărei puncte de reper sunt scrierile lui Aristotel şi Quintilian, Ch. Bally şi Leo Spitzer, Tudor Vianu şi G. Ivănescu, este clar formulată în *Stil şi expresivitate poetică* (Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1972), în *Introducere în stilistica operei literare* (Timişoara, Editura de Vest, 1995) şi în celelalte cărți şi studii publicate până acum. Pornind de la observația că obiectul de cercetare al stilisticii aparține atât limbii, cât şi criticii literare, profesorul Ştefan Munteanu caută şi găseşte o formulă de conciliere între stilistica lingvistică şi stilistica literară. În concepția Domniei Sale, stilistica este o disciplină de graniță, care operează cu mijloacele şi metodele de cercetare ale lingvisticii şi ale criticii literare. În felul acesta, stilisticianul poate face o analiză de profunzime a textului literar, luând în considerație nu numai arta scriitorului în realizarea comunicării artistice, ci şi expresivitatea limbii însăşi, ca produs al spiritului uman.

Tocmai această viziune asupra stilisticii l-a determinat pe Al. Graur să-şi schimbe, după cum însuşi mărturiseşte, opiniile privind cercetarea stilurilor: „Cotitura cea mare în gândire mi-a produs-o excelenta lucrare, apărută de curând la Editura Ştiințifică: *Stil şi expresivitate poetică*, de Ştefan Munteanu" („România literară", V, 1972, nr. 35, p. 11). Opinii similare privitoare la această carte, pentru care Profesorul a fost distins cu premiul „B. P. Hasdeu" al Academiei Române, precum şi în legătură cu volumul *Introducere în stilistica operei literare* (Timişoara, Editura de Vest, 1995) şi cu celelalte cărți ale Domniei Sale au exprimat şi numeroşi alți recenzenți (peste 60). Iată numai câteva dintr-o listă care ar putea fi mult mai lungă: „Ştefan Munteanu este cel dintâi la noi care explică expresivitatea pornind de la structura semnului propusă de Hjelmslev. Oarecum similar procedase anterior Jean Cohen în stabilirea distincției între limbajul prozei şi cel al poeziei, cu deosebirea esențială, însă, că acesta vedea originea diferențierii exclusiv în forma mesajului, pe când autorul român se întemeiază pe poziția, evident superioară, conform căreia

BDD-A6448 © 2010 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:11 UTC)

«forma trebuie luată în considerare numai ca element al unei unități dialectice, adică în raport cu substanța»" (Mircea Borcilă, *O sinteză teoretică în domeniul stilisticii*, în „Cercetări de lingvistică", XVII, 1972, nr. 2, p. 315-316); Ileana Oancea, referindu-se la aceeaşi carte, relevă faptul că „Ştefan Munteanu subliniază apartenența stilisticii textului literar la lingvistică, singura capabilă să furnizeze acesteia un instrument sever de analiză, menționând, de asemeni, că cercetarea, pentru a fi deplin comprehensivă, trebuie să țină seama de faptul că fenomenele lingvistice se convertesc în opera literară în valori stilistice" (în „Analele Universității din Timişoara", seria Ştiințe filologice, X, 1972, p. 276); iar Gabriel Țepelea consideră că „Parmi les nombreuses directions de la stylistique, St. Munteanu opte pour une stylistique littéraire, conçue comme une discipline de «frontière» entre la linguistique, la théorie de la littérature, la psychologie et l'esthétique" („Cahiers roumains d'études littéraires", 1975, nr. 2, p. 136). Referitor la acelaşi volum, Olimpia Berca afirma, cu deplin temei, că „În cercetările de specialitate, *Stil şi expresivitate poetică* este o referință de neocolit. Ea se înscrie între reuşitele certe ale domeniului respectiv. Alături de alte lucrări de acest tip, apărute aici, cartea lui Ştefan Munteanu ne-ar putea îndreptăți să afirmăm că la Timişoara se conturează (sau deja s-a conturat) o veritabilă şcoală de stilistică" („Orizont",1975, nr. 47, p. 2). Gh. Bulgăr, în recenzia la *Introducere în stilistica operei literare*, constată că „stilistica e discutată în raport cu retorica (şi aici autorul, de formație clasică, specialist în greacă şi latină, e în domeniul său, iar erudiția lui, lucru rar astăzi, sporeşte valoarea documentară a analizelor), apoi în raport cu estetica, sociolingvistica şi critica literară. Ni se pare că este pentru prima dată când avem sistematic tratate aceste interferențe, pentru a ne face o imagine mai exactă despre stilistică" („Limbă şi literatură", 1995, III-IV, p. 150), iar Ioan Oprea subliniază, de asemenea, referindu-se la conținutul volumului *Lingvistică şi stilistică* (Timişoara, Ed. Universității de Vest, 2005), că „dacă formația clasică a lui Ştefan Munteanu îl determină să considere nimerită valorificarea anticilor şi dacă apelează uneori la sugestii pornite de la ei, totuşi metodologia analitică antrenată în studiile sale de stilistică este preponderent modernă. De altfel, vechi sau moderne, metodele şi conceptele nu pot deveni operative decît în cazul unui specialist în măsură să le utilizeze eficient, iar Ştefan Munteanu este nu numai un specialist veritabil, ci şi o personalitate ce reprezintă pentru stilistica românească un reper necontestat" („Analele Universității «Ştefan cel Mare»" Suceava, Seria filologie, A. Lingvistică, t. XI, 2005, nr. 1, p. 201).

În studiile consacrate analizei şi interpretării limbajului artistic din operele unor scriitori reprezentativi, precum M. Eminescu, V. Alecsandri, I. Creangă, L. Blaga, T. Arghezi, M. Sadoveanu, L. Rebreanu, G. Bacovia,

BDD-A6448 © 2010 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:11 UTC)

I. Barbu ş.a., profesorul Ştefan Munteanu oferă şi un model practic de aplicare a principiilor teoretice de investigaţie stilistică pe care le-a stabilit, ce poate sluji, în consecinţă, ca îndreptar foarte util celor care îşi propun să cerceteze limba şi stilul textului literar. Volumul *Limba română artistică* (Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981), care înmănunchează o parte dintre aceste lucrări, a stârnit deopotrivă interesul stilisticienilor, al exegeţilor literari şi al scriitorilor. Citǎm doar câteva dintre părerile unora dintre ei: „Noua carte a cunoscutului profesor universitar timişorean se alătură, prin conţinutul şi prin sarcinile ce şi le asumă, lucrărilor de specialitate care constituie repere obligatorii atât pentru o retrospectivă critică şi selectivă, valorică deci, a etapelor străbătute de efortul creator şi înnoitor al limbajului artistic românesc, cât şi din punctul de vedere al perspectivei deschise cercetării ştiinţifice a acestui limbaj, al stimulării ei. Sînt atribute ce atestă valoarea de excepţie a cărţii şi competenţa indiscutabilă a autorului ei” (Eugen Câmpeanu, în „Cercetări de lingvistică”, 1983, nr. 1, p. 83); „Culegerea de studii publicată de reputatul profesor timişorean Ştefan Munteanu [...] cuprinde o suită de micromonografii stilistice, ordonate cronologic, menite să ofere o imagine unitară şi generală asupra evoluţiei limbii române artistice [...] Întregul demers al lui Ştefan Munteanu, de la un capăt la celălalt, este în permanenţă controlat de un stilist – la rândul lui – cu o grijă discretă pentru ritmul şi limpiditatea frazelor, atribute ale formaţiei sale de factură clasică a cărei amprentă o desluşim şi în convingerea nemărturisită, dar evidentă, că, în domeniul culturii, totul se păstrează şi se construieşte cu migală şi îndelungat studiu” (Vasile Popovici, în „Orizont”, 1981, nr. 16, p. 2); iar prozatorul Gheorghe Suciu spune şi argumentează convingător că această carte „poate fi citită cu neînduplecat câştig şi de iubitorii (= cititorii) literaturii, şi de exegeţii acestei arte, precum şi chiar de făuritorii ei („Luceafărul”, 1981, nr. 17, p. 6).

Cărţile, studiile şi articolele de istorie şi de cultivare a limbii române literare pe care le-a publicat până acum se aşază, de asemenea, în categoria lucrărilor de referinţă ale acestor domenii de cercetare (vezi, între altele, recenziile semnate de Al. Graur, Ion Gheţie, Şt. Giosu, Gh. Bulgăr, Gh. Pop, Mariana Istrate, Magdalena Georgescu, Crişu Dascălu, Lucian Chişu, Livius Petru Bercea ş.a.).

Prin schiţele şi povestirile publicate în tinereţe, dar mai cu seamă prin scrierile memorialistice: *Scrisori vieneze* (Timişoara, Editura de Vest, 1992; *Scrisori din Vindobona*, ediţia a II-a, Ed. Mirton, 2002) şi *Pagini de memorial* (Timişoara, [Ed. Mirton], 2006; ediţia a II-a în 2007), precum şi prin recentul volum de traduceri Rainer Maria Rilke, *Gedichte. Poeme* (Timişoara, Ed. Amphora/Ed. Mirton, 2009), lingvistul şi stilisticianul Ştefan Munteanu ni se descoperă şi ca un inspirat creator de limbaj artistic.

BDD-A6448 © 2010 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:11 UTC)

Referindu-se la această fericită îngemănare de calități științifice și artistice, Alexandru Ruja afirmă, cu justificată convingere, că „Ștefan Munteanu reprezintă în cultura română această benefică asociere într-o personalitate creatoare a savantului și scriitorului, a celui care se ridică la nivelul ideilor generale, cu o mare capacitate de privire detașată a spectacolului existențial, și scriitorul așezat lângă afectivitatea umană ce vibrează în ritmul poeziei și sonorizează în melodicitatea rimelor poetice" („Orizont", rrrrr gvxo altă față a personalității Profesorului, surprinzătoare pentru cei mai mulți, dar firească pentru cei care-l cunosc mai îndeaproape: „*Scrisorile* ne-au adus – în plan sentimental – o bucurie specială, legată de infirmarea – fără putință de tăgadă – a unei aparențe, anume impresia de distanță, de răceală, pe care le emană personalitatea reținută și sobră a omului și dascălului Ștefan Munteanu [...] De aceea, suntem pe deplin recunoscători acelui ceas de grație când lingvistul și-a schimbat stiloul, cu care așternuse atâtea roade teoretice fascinante ale gândirii sale, cu pana scriitorului, încetând a mai plăti tribut exclusiv lumii conceptuale" (*Portret în oglindă din cioburi de poeme*, în *Philologica Banatica*, vol. I, Timișoara, 2010, p. 186-187).

Întruchipând deopotrivă *savantul* și *dascălul* în cel mai cuprinzător înțeles al acestor cuvinte, profesorul Ștefan Munteanu a impus la Timișoara modelul universitarului sobru și integru, drept și demn, exigent față de sine însuși, dar și față de ceilalți: studenți, doctoranzi ori colegi și colaboratori. Roadele impresionante ale muncii desfășurate de-a lungul a peste șase decenii în folosul învățământului, al culturii și al lingvisticii românești se văd astăzi deopotrivă în opera științifică și literară a Domniei Sale și în numărul mare de elevi și colaboratori care îl admiră și îl urmează.

La vârsta patriarhilor, acest „***Domn al lingvisticii românești***", cum îl caracterizează academicianul Marius Sala (*Philologica Banatica*, vol. I, Timișoara, 2010, p. 9), ne uimește cu vigoarea intelectuală și cu interesul mereu viu pentru cultură și pentru deslușirea valorilor expresive ale limbii artistice, dar și pentru creația literară, pasiune prin care a intrat în lumea scrisului românesc, în anul 1940, și la care a revenit în ultimii ani, elaborând și publicând câteva cărți scrise cu mare har și rafinament stilistic.

La a 90-a aniversare, îi dorim distinsului savant, profesor și scriitor ani mulți și buni, luminați de bucuria operei împlinite.

Vasile D. ȚÂRA

BDD-A6448 © 2010 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:11 UTC)